

Phillip Ray Callaway, *Extending the Torah. The Temple Scroll in Modern Research* (Qumranica Mogilanensia 19; Kraków – Mogilany: Enigma 2022). Ss. XX+297. € 60. ISSN 0867-8707. ISBN 978-83-86110-85-8

Antoni Tronina

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

ajtronina@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0003-3976-8271>

Phillip Ray Callaway jest absolwentem Uniwersytetu Emory'ego w Atlancie (GA, USA). Jako stypendysta fundacji Fulbrighta wyjechał w początku lat 80. ubiegłego wieku do Marburga, a potem do Getyngi. Tam prof. Hartmut Stegemann wprowadził go w tajniki badań nad zwojami z Qumran, a zwłaszcza nad Zwojem Świątyni. W rok po obronie pracy doktorskiej Callaway został zaproszony z wykładem do Manchesteru na konferencję poświęconą temu właśnie zwojowi (1987). Tam, jak pisze we wstępie do swej książki, spotkał dr. Zdzisława Kapere, który zachęcił go do współpracy.

Prezentowana tutaj książka jest dojrzałym owocem tej długoletniej kooperacji. Ponieważ Callaway był zatrudniony nie na uczelni, lecz w szkolnictwie państwowym, ciągle odkładał publikację swego doktoratu. Nagabywany jednak przez Kapere, po przejściu na emeryturę zakończył wreszcie redakcję książki i oddał ją do wydawnictwa Enigma. Ukazała się ona drukiem na początku roku 2022, na 80. urodziny Z. Kapery, jak zauważył Callaway w dedykacji.

Książka nie jest zwykłym przedrukiem rozprawy doktorskiej sprzed 35 lat; nie miałoby to większego sensu. Autor włączył do niej przepracowaną wersję swoich późniejszych artykułów dotyczących Zwoju Świątyni. Dzięki temu czytelnik otrzymuje do ręki praktyczne narzędzie, informujące o obecnym stanie badań nad tym niezwykłym rękopisem z jedenaściej groty (11Q19). Jako nauczyciel klas licealnych Callaway wykazał się talentem popularyzatorskim. Dzięki temu trudna tematyka Zwoju Świątyni staje się pasjonującą lekturą dla średnio przygotowanych czytelników.

Zwój Świątyni (a nie: *Świątynny*; taką poprawną nazwę proponuje Z. Kapera) to najdłuższy z kompletnych zwojów znalezionych w grotach obok Qumran. Prezentuje się on jako bezpośrednie objawienie przekazane Mojżeszowi wprost od Boga. Treść Zwoju Świątyni stanowią nakazy Tory, poszerzone o pewne dodatki prawne, zwłaszcza z dziedziny czystości świątyni; stąd tytuł książki: *Extending the Torah*. Dziś używa się również ogólnej

nazwy: „rewritten Bible”. Szczególną cechą tego zwoju jest jego charakter pseudoepigraficzny, przy czym mówiącym jest tu sam Bóg.

Brak w tym piśmie słownictwa jawnie sekciarskiego, co świadczy o tym, że Zwój spisano jeszcze przed założeniem osady esseńskiej w Qumran i tutaj przyniesiono go z zewnątrz. 11Q19 wykazuje jednak pokrewieństwo ideowe z grupą tekstów, które były ważne dla tamtejszej wspólnoty (1 Henoch, Jubileusz, Lewi Aramejski czy też Dokument Damasceński). Podobnie jak tamte księgi, Zwój uznaje kalendarz różny od świątynnego (364 dni) i opowiada się za ścisłą interpretacją Tory.

Książka Callawaya składa się z 18 krótkich rozdziałów, z których każdy ma formę artykułu adresowanego do szkolnego audytorium. Nawet tytuły tych rozdziałów są zwięzłe, aby nie odstraszać, lecz zachęcać do lektury. Po przedstawieniu przeglądu treści zwoju 11QTemple (11Q19), Callaway opowiada o swojej przygodzie z tym rękopisem, dzieląc się własną ekscytacją w zetknięciu z pierwszą edycją tekstu. Chodzi o monumentalną pracę izraelskiego oficera i zarazem archeologa Yigaela Yadina. Fascynująca jest opowieść o okolicznościach zdobycia tego zwoju po wojnie 6-dniowej w roku 1967. Odtąd przez 10 lat Yadin przygotowywał *editio princeps* obszernego zwoju, wydane najpierw po hebrajsku (1977), a w kilka lat potem (1983) po angielsku.

Ta właśnie edycja dała początek przygodzie Callawaya z największym zwojem biblioteki z Qumran. Opowiada o tym z pasją we wprowadzeniu (s. 1–6). W kolejnych rozdziałach swej książki (s. 7–188) dokonuje literackiej analizy Zwoju Świątyni i prezentuje kolejne części dokumentu (kol. II: preambuła Przymierza; kol. III–XXIX: sanktuarium i kult; kol. XXX–LXVII: kodeks prawny). Całość książki zamykają trzy krótkie apendyksy (s. 189–205): pierwszy z nich ukazuje Zwój na tle historii rządów hasmonejskich, drugi zestawia *Zwój Świątyni* z treścią innych pism qumrańskich, trzeci wreszcie ukazuje, jak treść Zwoju wiąże się z późniejszymi przepisami Miszny.

Pomysłowym zakończeniem książki jest obszerny rozdział (s. 207–250), omawiający podstawowe monografie na temat Zwoju Świątyni. Poczynając od pierwszych prac Yadina, autor przedstawia tu zarówno materiały z sympozjum w Manchesterze (*Temple Scroll Studies* [ed. G.J. Brooke] [Sheffield: JSOT 1989]), jak i najważniejsze prace nad tym zwojem (J. Maier, M.O. Wise, D.D. Swanson, S.W. Crawford, M. Riska, S.L. Jacobs, L.H. Schiffman, C.D. Elledge, D. Volgger, S. Paganini, B.M. Levinson). Nie mogło też zabraknąć w tym wykazie późniejszych edycji Zwoju Świątyni (E. Qimron – F. García Martínez, 1996; J.H. Charlesworth, 2011; czy wreszcie L.H. Schiffman – A.D. Gross, 2021). Nowsze edycje uwzględniają dodatkowe rękopisy Zwoju Świątyni (11Q20 i 11Q21) czy też jego źródła (4Q524, 5Q21 i 4Q365a).

Końcowa bibliografia (s. 251–274) zawiera wykaz literatury związanej ze Zwojem Świątyni doprowadzony do roku 2021. Jest to wielkie ułatwienie kwerendy, gdyby ktoś chciał śledzić rozwój badań nad tym niezwykłym dokumentem. Całość zamykają dwa indeksy: autorów (s. 275–279) oraz źródeł biblijnych i qumrańskich (s. 280–297).

Książka ukazuje się w serii Qumranica Mogilanensia, zapoczątkowanej przez Kapere już w roku 1990, a więc zaraz po przemianach społecznych w Polsce. Należy serdecznie

pogratulować wydawcy jego niestrudzonej pracy nad popularyzacją badań qumrańskich i ogólnie orientalistycznych w Polsce. Jako długoletni bibliotekarz Instytutu Orientalistyki UJ w Krakowie miał on łatwy dostęp do wydawnictw specjalistycznych i chętnie dzielił się nimi nie tylko ze studentami. Symboliczne jest zdjęcie na okładce prezentowanej tu książki Callawaya: wejście do groty 11 w Qumran okryte jest świeżą zielenią. Może to być znakiem nadziei, że po latach posuchy odżyją u nas badania nad tekstami z Qumran, tak ważne dla studiów biblijnych. „Żywe jest bowiem słowo Boże, skuteczne i ostrzejsze niż wszelki miecz obosieczny...”

